

Поступлін О.С.

Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України

КРИЗА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У СУЧАСНИХ УМОВАХ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У межах статті здійснюється ідентифікація державного регулювання земельних відносин в умовах кризи, що зумовлює концептуальну деталізацію сутності кризи та її впливу на функціонування сфери налагодження земельних відносин у публічному управлінні на основі аналізу сутності змін, які відбуваються в національних управлінських системах.

У статті акцентовано увагу на той факт, що в умовах кризи держава вимушена належно структурно реагувати на зміни відтворювального процесу розвитку сучасного світу, внаслідок чого відбувається структурна зміна її економічних функцій держави, що визначає нову методологію і практику державного регулювання відповідних процесів. Доведено, що держава стає спроможною розширити можливості функціонування ринку лише знімаючи відповідні обмеження, які розширяють діяльність економічних агентів у сегменті економіки з досить швидкою і високою окупністю.

Ідентифіковано кризу та її вплив на державне регулювання у різних сферах суспільного життя і зокрема у сфері земельних відносин як деструкційний й динамічний параметр, завдяки чому відбувається спрощення системи і зростання її стійкості, систематизовано основні причини виникнення кризи та їх вплив на структуру відносин в соціально-економічній системі держави, показано, що земельна сфера детерміновано залежить від розвитку національної й світової економіки, а тому механізми виникнення кризи в одній сфері детерміновано позначаються на розвитку інших секторів суспільного розвитку, доведено, що у земельній сфері криза має свою лаконічну специфіку, яка полягає в тому, що вона руйнує безліч найбільш слабких і найменш структурно організованих установ та організацій, відкидаючи застарілі способи виробництва, форми організації земельних підприємств на користь способів і форм, більш сучасних, обґрунтовано стратегічно-технологічну роль держави у локалізації виникнення та поширення кризи як суб'єкта ініціювання й реалізації антикризових програм й на цій основі показано термінологічну відмінність запровадження понять антикризове управління та антикризове регулювання.

Ключові слова: криза, державне регулювання земельних відносин, стратегічно-технологічна роль держави, антикризове управління, антикризове регулювання.

Постановка проблеми. Ідентифікація державного регулювання земельних відносин в умовах кризи потребує концептуальної деталізації сутності кризи та її впливу на функціонування сфери налагодження земельних відносин. Це передусім ставить питання глибинного аналізу сутності змін, які відбуваються в національних управлінських системах протягом останньої чверті століття. З цього приводу таку сутність змін, які відбуваються з кінця ХХ ст., і які позначаються на економічних та політичних функціях держави С.Ю. Глазьев трактує як «перехід від екстенсивних форм державного регулювання до інтенсивних, причиною таких змін стало вичерпання реформістської моделі координації економіки державою, що, в свою чергу, стало наслідком зміни характеру відтворювального процесу, в якому головними продуктивними силами стали наука, інформація, людський фактор» [1].

Унаслідок цього більшість держав прийшла до необхідності запровадження інституційних реформ, які б слугували підвищенню ефективності державного регулювання у різних сферах суспільного життя й слугували визначальним фактором реалізації національних стратегічних пріоритетів держави в умовах кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті сучасних наукових підходів існує значна кількість концепцій щодо ідентифікації проблематики державного регулювання земельних відносин в умовах кризи. Сьогодні увага як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників зосереджується на винайденні механізму подолання кризових явищ в контексті їх впливу на земельні відносини.

Окремим питанням дослідження проблематики державного регулювання земельний від-

носин в умовах кризи присвячено дослідження таких науковців, як Е.С. Варга, В.Л. Іноземцев, С.М. Меньшиков, Е. Тоффлер та інші.

Постановка завдання. Мета статті – розкрити сутність кризи та її впливу на державне регулювання земельних відносин в сучасних умовах суспільного розвитку.

Досягнення цієї мети зумовлює вирішення таких завдань, як:

- здійснення аналізу поняття «криза» та її впливу на державне регулювання у різних сферах суспільного життя і зокрема у сфері земельних відносин;

- обґрунтування стратегічно-технологічної ролі держави у локалізації виникнення та поширення кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно криза являє собою об'єктивну й невід'ємна складову функціонування систем, закладаючи тим самим динаміку або регресію для функціонуванні відповідних сфер життєдіяльності людини чи держави. Важлива роль у локалізації кризи належить державі, яка зобов'язана вжити відповідних заходів щодо попередження чи усунення кризових наслідків. З цього приводу Е. Варга вказав на розгортання циклічності відповідних техноциклів, які характеризують повтори певних економічних явищ, які в кінцевому підсумку призводять до виникнення передумов кризових ситуацій. У підтвердження цього вчений описав трьохциклічну схему, яка характеризує відповідні коливання процесів, крізь які проходить будь-яка сфера суспільної життєдіяльності, серед яких: криза, депресія, оживання, підйом. Зважаючи на це, найбільш результуючим складником цього циклу є криза, під якою вченим розуміється «рішення, переломний момент, глибокий розлад, різкий перелом, період загострення протиріч в процесі розвитку будь-якої сфери людської діяльності» [2]. Це свідчить про те, що криза є технологічним переломом, який утворюється внаслідок динамічного загострення протиріч у будь-якій сфері суспільного життя, а відтак є загальною закономірністю розвитку сучасного світу.

Значний методологічний інтерес в межах ідентифікації сутності кризи становить концепція М. Ескіндарова, в межах якої доведено, що в історії розвитку людства «криза завжди була пов'язана з певною катастрофою або катаклізмом, що приводило до різкого погіршення життя, оскільки в основі кризи завжди була вагома й суттєва причина, адже це особливий стан об'єкта управління (або процес), що розглядається в динаміці»

[3, с. 13]. Слідуючи цьому, вченим обґрунтовано функціональний вплив кризи на відповідні процеси суспільної життєдіяльності людства, наголошуючи на тому, що «кожний наступний етап кризи відрізняється від попереднього, адже криза – це негативна зміна, глибока і часто несподівана, але одночасно вона несе в собі нові можливості для розвитку» [3, с. 17]. У такому контексті криза є основою для нового розвитку соціальної системи, вона задає нові імпульси для її динамізації. У цьому контексті йдеться про те, що основною функцією кризи традиційно виступає «руйнування тих елементів, які найменш стійкі і життєздатні і в найбільшій мірі порушують організованість цілого, завдяки чому відбувається спрощення системи і зростання її стійкості» [3, с. 18].

Загальнометодологічний аналіз кризи зумовлює доцільність детальної класифікації основних причин її виникнення. Відповідно до концепції Дж.М. Кейнса запропоновано такі види причин виникнення кризи як:

- *зовнішні* – пов'язані з недосконалістю управління на макро- і мікроекономічному рівнях, з інноваціями (нові наукові знання, розвиток науково-технічного прогресу), з природними змінами (наприклад, погіршення екологічної ситуації), нарешті, обставини непереборної сили;

- *внутрішні* – пов'язані з неефективним менеджментом організаційної структури через непрофесіоналізм, ускладнення діяльності внаслідок зростання масштабів бізнесу, консерватизму особистості і т.д. [4].

У доповнення до наведеної вище класифікації причин виникнення кризи, Е. Варга вказав на характер і структуру відносин в соціально-економічній системі, що породжує нестабільність її функціонування, а тому кризи, які на його думку поділяються на економічні, соціальні, політичні, організаційні, психологічні та технологічні, призводять до загострення суперечностей в національній економіці. Зважаючи на це, будь-яка форма кризи, незалежно від причин і факторів її розгортання, позначається на системі «взаємин економічних агентів, кризі платежів, втраті конкурентних переваг, що тим самим в цілому позначається на стані фінансової системи держави» [5, с. 403]. Слідуючи цьому, характерною особливістю сучасної кризи, яка поширюється на всі сфери суспільної життєдіяльності, є переплетення її з глибинними структурними кризами, через які проходив світ, і які порушили статистику передусім енергетичної сфери, сільського господарства.

Дотримуючись цієї дослідницької конструкції, доцільно відзначити також і той факт, що в умовах кризи держава вимушена належно структурно реагувати на зміни відтворювального процесу розвитку сучасного світу, в результаті чого відбувається структурна зміна її економічних функцій держави, що визначає нову методологію і практику державного регулювання відповідних процесів. Виходячи із цього, на думку *Р. Бернхест*, «глобальними факторами трансформації регулюючих можливостей держави виступають: різке поглиблення взаємозалежності розвитку країн; потреба в узгодженні економічної політики держав і контролю за її дотриманням господарюючими суб'єктами всіх рівнів; необхідність уніфікації регулюючих заходів і, що впливає з цього делегування, частини суверенних прав на наднаціональний рівень; участь держави у створенні «міжнародного громадського блага» як умови інтеграції в світове господарство; наявність широкої сукупності проблем, що породжуються глобалізацією, вирішення яких можливе лише на державній основі» [6]. У своїй сукупності наведені вище фактори містять певну гностичну суперечливість, що зумовлює доцільність запровадження комплексу форм взаємодії держави та суспільства як визначальної тенденції, яка надає універсальний характер запровадження державних регулюючих механізмів.

Відтак варто зазначити, що в умовах результативної регулятивної діяльності держави, яка проходить у формі реакції на кризу, відбувається становлення нової соціально-економічної, політичної та адміністративної системи, головною характеристикою якої є сталий розвиток, що тим самим сприяє зміцненню економічної регулюючої функції держави. В альтернативу таким тенденціям формується новітня теоретична конструкція «неоетатизму» як теоретична основи нової державності. Доцільність її запровадження на думку *Е. Тоффлера*, «констатує початок періоду зміни форми державності в ході становлення постіндустріального суспільства у зв'язку з глобальними викликами людству» [7, с. 211]. Зважаючи на це, на думку вченого, за умов переходу до сталого розвитку більшість держав виявляються абсолютно нездатними до регулювання та управління відповідними процесами, оскільки позбавлені ресурсної можливості забезпечити істотну зміну стратегії цивілізаційного розвитку.

Аналізуючи результативність запровадження антикризового регулювання у сфері земельних відносин, особливу увагу варто акцентувати на анти-

кризових заходах, які мають яскраво виражену специфіку. У підтвердження цього *С.М. Меньшиков* указав на два рівні антикризового регулювання земельних відносин, серед яких: «макрорівень», який безпосередньо пов'язаний з формами і методами державного регулювання земельних відносин, що включає в себе запобігання та протидію виникненню кризових явищ і ситуацій; мезорівень – вирішує проблеми ефективного розвитку суб'єктів управління та окремих регіонів держави, що тим самим сприяє збереженню цілісності держави і гармонійному розвитку всіх її територій, сприяє становленню і розвитку найважливіших промислових комплексів, зміцнює інфраструктурні галузі народного господарства» [8]. У цьому плані особлива роль належить мікрорівню державного регулювання земельних відносин, на якому держава через діяльність низки виконавчих органів влади бере участь у формуванні оптимальної структури реалізації державної земельної політики, а також забезпечує управління державними земельними комплексами. Це тим самим свідчить про досягнення певних параметрів суспільного розвитку в умовах кризи, шляхом запобігання та протидії виникненню кризових явищ і ситуацій.

У межах аналізу впливу кризи на систему державного регулювання у різних сферах суспільного життя доцільно вказати й на її позитивний ефект для стабілізації інституціонального розвитку систем. У цьому плані йдеться про практику нових індустріальних країн, які «використовували кризи ХХ ст. для оновлення та зміцнення техніко-технологічного та економічного потенціалу, своєчасно змістивши акценти державного регулювання з зміцнених галузей на нові види виробництва, зокрема, на мікроелектронні комплекси» [9]. У цьому плані національним державам вдалося «звизити» сферу інтервенцій в економіку, що тим самим призвело до обмеження можливостей периферійних держав самостійно впливати на регулятивну практику держави, враховуючи при цьому національні інтереси, в результаті чого держава здобула нову функцію, яка забезпечила її результативність у процесах подолання кризових ситуацій і яка зводилась до управління ринками. Така нова функція, на думку *Р. Вея*, «полягає в подоланні ефекту тимчасової переваги приватного підприємництва для реалізації довгострокових інтересів розвитку національного бізнесу» [10]. Запровадження такої функції, з позиції вченого, передбачає запровадження відповідного набору інструментів, який включає: 1) індикативне пла-

нування, яке спирається на систему цільового адресного фінансового заохочення, фіксованих каналів державних субсидій в прискорення економічного зростання; 2) стимулювання зростання частки накопичення, регулювання ринку праці. Це, відповідно, свідчить про те, що держава стає спроможною розширити можливості функціонування ринку лише знімаючи відповідні обмеження, які розширяють діяльність економічних агентів у сегменті економіки з досить швидкою і високою окупністю.

У підтвердження результативності нової регулятивної функції держави в умовах кризи В.Л. Іноземцев указав на два її складники, які визначають її оптимізаційну синергію для стабільного функціонування різних сфер суспільного життя. До таких складових безпосередньо належить: 1) розробка нових інструментів і напрямів державної політики, що відображають якісну трансформацію державного регулювання земельної сфери в умовах глобалізації; 2) пошук моделей комплексного застосування всього арсеналу вироблених інструментів державного регулювання ринкової економіки в нових умовах геоекономіки [11]. У цьому плані йдеться про структурну зміну системи зв'язків національної економіки із зовнішнім середовищем, в результаті чого, коли економічна політика держави втрачає можливість поділу на зовнішню і внутрішню, тим самим зумовлюється

стратегічна й функціональна зміна технології дії держави в сучасному світі.

Висновки. Отже, здійснений аналіз кризи та її впливу на державне регулювання у різних сферах суспільного життя і зокрема у сфері земельних відносин дозволив ідентифікувати її як деструкційний й динамічний параметр, завдяки чому відбувається спрощення системи і зростання її стійкості, систематизовано основні причини виникнення кризи та їх вплив на структуру відносин в соціально-економічній системі держави, показано, що земельна сфера детерміновано залежить від розвитку національної й світової економіки, а тому механізми виникнення кризи в одній сфері детерміновано позначаються на розвитку інших секторів суспільного розвитку, доведено, що у земельній сфері криза має свою лаконічну специфіку, яка полягає в тому, що вона руйнує безліч найбільш слабких і найменш структурно організованих установ та організацій, відкидаючи застарілі способи виробництва, форми організації земельних підприємств на користь способів і форм, більш сучасних, обґрунтовано стратегічно-технологічну роль держави у локалізації виникнення та поширення кризи як суб'єкта ініціювання й реалізації антикризових програм й на цій основі показано термінологічну відмінність запровадження понять антикризове управління та антикризове регулювання.

Список літератури:

1. Глазьев С.Ю. Стратегия опережающего развития мира в условиях глобального кризиса. Москва, 2018. С. 128–151.
2. Варга Е. Антикризисное государственное регулирование реального сектора экономики: международный опыт / пер. с англ. *Управление экономическими системами : электронный научный журнал*. 2012. № 8. URL: <https://istina.msu.ru/journals/97109/>.
3. Эскиндаров М. Сценарии кризиса в современном мире и политика противодействия. *Мировая политика*. 2018. № 4610. С. 10–23.
4. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости : авт. сб. / Дж.М. Кейнс. Москва : Эксмо, 2007. 960 с. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/443/643/1219/008Kejns2.pdf>.
5. Варга Е.С. Избранные произведения: Начало общего кризиса капитализма Экономические кризисы Капитализм после второй мировой войны (в 3-х томах). Москва, 2014. 789 с.
6. Bornhost F., Commander S Multiplicative effect of government investment in science and infrastructure projects. *Economics of Transition*. 2006. № 14 (2). P. 269–288.
7. Тоффлер Э., Тоффлер Х. Революционное богатство = Revolutionary Wealth, 2006. Москва : АСТ, 2007. 576 с.
8. Меньшиков С.М. Современный капитализм: экономика без будущего? Диалектика общего кризиса. Москва : Мысль, 2016. 389 с.
9. Макконнелл К., Брю С. Экономикс. Принципы, проблемы и политика. Т. 1. Москва, 2012. 412 с.
10. The Emergency Economic Stabilization Act of 3 October 2018. Division A of Pub.L. P. 110–343, 122. Stat. 3765.
11. Иноземцев В.Л. Fin de siecle. В истории становления постиндустриальной системы. Статья вторая. *Свободная мысль XXI*. 1999. № 8. С. 19–43.

Postulin O.S. THE CRISIS AND ITS IMPACT ON THE STATE REGULATION OF LAND RELATIONS IN THE MODERN SOCIAL DEVELOPMENT CONDITIONS

Within the limits of this article the identification of the state regulation of land relations in the conditions of the crisis is carried out, which causes the conceptual detailing of the essence of the crisis and its influence on the functioning of the sphere of establishing land relations in public management, based on the analysis of the essence of changes that take place in national management systems.

The article focuses attention on the fact that under conditions of a crisis, the state is forced to adequately react structurally to changes in the reproductive process of the development of the modern world, resulting in a structural change in its economic functions of the state, which defines a new methodology and practice of state regulation of relevant processes. It is proved that the state is able to expand the possibilities of functioning of the market only by removing appropriate restrictions that will expand the activity of economic agents in the segment of the economy with a fairly rapid and high payback.

The crisis and its influence on the state regulation in various spheres of public life and in particular in the field of land relations as a destructive and dynamic parameter are identified, thus simplifying the system and increasing its stability, the main causes of the crisis and its influence on the structure of relations in the socio-economic system of the state, it is shown that the land domain definitely determines the development of the national and world economy, and therefore the mechanisms of crisis in one sphere determinately have an impact on the development of other sectors of social development, it is proved that in the land sphere, the crisis has its laconic specificity, which consists in the fact that it destroys the set of the weakest and least structurally organized institutions and organizations, rejecting outdated methods of production, the form of organization of land enterprises in favor of methods and forms, more modern, substantiated the strategic and technological role of the state in the localization of the emergence and spread of the crisis as the subject of initiation and implementation of anti-crisis programs, and on this basis terminological difference in the introduction of the concepts of anti-crisis management and anti-crisis regulation.

Key words: *crisis, state regulation of land relations, strategic and technological role of the state, anti-crisis management, anti-crisis regulation.*